

УДК 34.037

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.14>

ПІЗНАВАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ЇЇ ПОЛІТИКИ

Олійник Б.І.,*здобувач освітньо-наукового ступеню «Доктор філософії»**за спеціальністю 081 Право**Приватного вищого навчального закладу**«Європейський університет»*

ORCID: 0009-0005-0584-7889

Олійник Б.І. Пізнавальні аспекти правотворчості та її політики.

В статті автором розкрито пізнавальні аспекти правотворчої політики як юридичного феномену, визначено особливості наукового вивчення питань ефективності її виміру. Відзначено, що важливою складовою будь-якого сучасного наукового дослідження є його методологічна основа. Тому дослідження питань теорії та практики правотворчої політики, а також критеріїв її виміру, так само не позбавлене важливості визначення методологічного інструментарію їх вивчення, спроможного всебічно, об'єктивно та достовірно розкрити предмет цієї дисертаційної роботи. Підсумовано, що універсальність методологічного інструментарію визначає необхідність в кожному дослідженні визначати власну методологічну основу наукового пізнання, адаптовану до специфіки предмету наукового дослідження. З огляду на вказане, вважаємо, що наукове дослідження теоретико-правових аспектів правотворчої політики, її ефективності, що становить предмет нашого наукового пошуку в цілому, потребує, насамперед, характеристики пізнавальних особливостей вказаного предмету, що дозволить розкрити в цілому його науково-дослідний потенціал та визначити в подальшому стратегію нашого наукового дослідження.

Узагальнено, що правотворча політика в пізнавальному плані є: 1) полідисциплінарним феноменом, що є складовою, з одного боку, юриспруденції, оскільки стосується юридично значимої діяльності, предметом якої є підготовка, розгляд та прийняття правотворчих актів, їх зміна та скасування, з іншого боку – політичної сфери суспільства, змістом якої є концептуальні політичні положення як результат узгодження політично значимих інтересів в соціумі та стосується передумов, змісту та націленості здійснення правотворчої діяльності; 2) безальтернативним об'єктивно існуючим явищем сучасної правової та політичної дійсності; 3) за своєю сутністю має орієнтованість на перспективи, визначаючи подальший розвиток як політичної системи, так і системи законодавства, забезпечуючи його оновлення, осучаснення та відповідність законодавства потребам та інтересам соціуму; 4) відзначається своїм проявом, який потребує дослідження та відповідного наукового виміру.

Одним з критеріїв такого виміру є ефективність правотворчої політики, що може та має бути вивчена: а) з точки зору питань теорії її ефективності, а саме шляхом вироблення комплексу науково обґрунтованих методичних підходів до здійснення виміру ефективності та подальшого оцінювання отриманої інформації на предмет причин, змісту, наслідків функціонування правотворчої політики, шляхів посилення її концептуальності, реалізованості тощо; б) з точки зору питань практики її ефективності, а саме шляхом вироблення комплексу концептуальних положень щодо максимально результативної реалізації правотворчої політики, високого якісного рівня актів правотворчості та досягнення бажаного соціального ефекту від відповідних правотворчих ініціатив.

Ключові слова: метод, методологія, право, правове регулювання, правотворчість, правоутворення, правотворча політика, законотворчість, моніторинг законодавства, ефективність правотворчої політики.

Oliyuk B.I. Cognitive aspects of legislation and its policy.

In the article, the author reveals the cognitive aspects of law-making policy as a legal phenomenon, identifies the features of the scientific study of the effectiveness of its measurement. It is noted that an important component of any modern scientific research is its methodological basis. Therefore, the study of the theory and practice of law-making policy, as well as the criteria for its measurement, is also not devoid of the importance of determining the methodological tools for their study, capable of comprehensively, objectively and reliably revealing the subject of this dissertation work. It is concluded that the universality of the methodological tools determines the need for each study to determine its own methodological basis of scientific knowledge, adapted to the specifics of the subject of scientific research. In view of the above, we believe that scientific research of the theoretical and legal aspects

of law-making policy, its effectiveness, which is the subject of our scientific search as a whole, requires, first of all, a characteristic of the cognitive features of the specified subject, which will allow us to reveal its scientific and research potential in general and determine the strategy of our scientific research in the future.

It is generalized that law-making policy in the cognitive plan is: 1) a multidisciplinary phenomenon that is a component, on the one hand, of jurisprudence, since it concerns legally significant activity, the subject of which is the preparation, consideration and adoption of law-making acts, their amendment and repeal, on the other hand, of the political sphere of society, the content of which is conceptual political provisions as a result of the coordination of politically significant interests in society and concerns the prerequisites, content and focus of law-making activity; 2) an objectively existing phenomenon of modern legal and political reality without alternative; 3) by its very nature it is oriented towards prospects, determining the further development of both the political system and the legislative system, ensuring its renewal, modernization and compliance of legislation with the needs and interests of society; 4) is distinguished by its manifestation, which requires research and the corresponding scientific measurement.

One of the criteria for such a measurement is the effectiveness of legislative policy, which can and should be studied: a) from the point of view of the theory of its effectiveness, namely by developing a set of scientifically sound methodological approaches to measuring effectiveness and further evaluating the information received on the causes, content, consequences of the functioning of legislative policy, ways to strengthen its conceptuality, feasibility, etc.; b) from the point of view of the practical issues of its effectiveness, namely by developing a set of conceptual provisions regarding the most effective implementation of law-making policy, a high quality level of law-making acts and achieving the desired social effect from the relevant law-making initiatives.

Key words: method, methodology, law, legal regulation, law-making, law-making policy, legislative activity, effectiveness of law-making policy, lawformation, legislation monitoring.

Постановка проблеми. Важливою складовою будь-якого сучасного наукового дослідження є його методологічна основа. Дослідження питань теорії та практики правотворчої політики, а також критеріїв її виміру, так само не позбавлене важливості визначення методологічного інструментарію їх вивчення, спроможного всебічно, об'єктивно та достовірно розкрити предмет цієї дисертаційної роботи. Варто цілком погодитись з думкою В.В. Дутченко та Д.Г. Манько в тому, що адекватна модель процесу наукового дослідження, результатом якого є нове знання, охоплює стадію формулювання й оцінки проблеми; відкриття, генерування й обґрунтування нових наукових ідей. І хоча наука не має у своєму розпорядженні який-небудь безпомилково діючий метод генерування нових наукових ідей і гіпотез, вона має у своєму розпорядженні широку розмаїтість методів, прийомів, засобів і способів міркувань як логічного, так і евристичного характеру, що значною мірою регулюють і збагачують процес дослідження [1, с. 16]. Водночас, продовжуючи думку вчених, вважаємо, що універсальність методологічного інструментарію визначає необхідність в кожному дослідженні визначати власну методологічну основу наукового пізнання, адаптовану до специфіки предмету наукового дослідження. Таким чином, наукове дослідження теоретико-правових аспектів правотворчості, її політики та її ефективності, що становить предмет нашого наукового пошуку в цілому, потребує, насамперед, характеристики пізнавальних особливостей вказаного предмету, що дозволить розкрити в цілому його науково-дослідний потенціал та визначити в подальшому стратегію нашого наукового дослідження.

Стан опрацювання проблематики. В юридичній науці проблематика перспектив наукового дослідження правотворчості, її політики та її ефективності вивчалась епізодично та, переважно, в межах більш загальної проблематики утворення права. Деякі аспекти пізнавального потенціалу правотворчості та її політики були розкриті в працях таких вітчизняних вчених як: С.В. Бобровник, Т.О. Дідич, Ж.О. Дзейко, В.В. Дутченко, Д.Г. Манько, Н.М. Пархоменко, Т.І. Тарахонич, І.Д. Шутак та ін. Проте, в науковому плані важливим залишається осучаснення уявлень про перспективи наукового пізнання правотворчості та її політики з огляду на ті політичні, соціальні, міжнародні виклики, які безпосередньо визначають політику здійснення правотворення.

Тому **метою** цієї наукової роботи буде визначення та характеристика пізнавальних аспектів правотворчої політики як складного правового феномену, встановлення особливостей дослідження питань її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, спробуємо більш детально розглянути пізнавальні закономірності правотворчої політики, критеріїв її виміру з точки зору як теоретичних, так і практичних її аспектів. В юридичній літературі правотворча політика визначається неоднозначно, що в свою чергу впливає на формування методологічного інструментарію її дослідження, а та-

кож застосування такого інструментарію в процесі проведення науково-дослідної роботи. Адже від того, як дослідник буде розуміти, а отже і сприймати досліджуваний феномен (в нашому випадку правотворчу політику з точки зору її ефективності. – *Прим. авт.*), від цього буде залежати відповідна методологічна основа дослідження (система методологічного інструментарію, що визначить дослідник) та методика її застосування. Доктринальна ж неоднозначність розуміння правотворчої політики зумовлює необхідність узагальнення поглядів вчених та визначення пізнавального потенціалу правотворчої політики з точки зору виміру її ефективності. Так, в юридичній літературі досить широко представлено визначення правотворчої політики з точки зору її функціонального призначення та ролі. При чому окремі її аспекти розкриваються крізь призму виміру її функціонування в практичній площині. Зокрема, правотворча політика визначається як засіб виявлення недоліків правотворчості, вироблення і обґрунтування положень щодо вдосконалення й оптимізації правотворчості [2, с. 34]; поєднання правотворчої діяльності та механізмів застосування інструментарію формування і управління правотворчим процесом (шляхом вироблення концепцій, ідей правотворчості, пріоритетів, цілей, завдань правотворчої діяльності) [3, с. 20]; система концептуальних положень, де закріплено цілі правотворчості, комплекс правових методів та засобів їх досягнення [4, с. 189–190], що за своєю сутністю слугують не лише орієнтиром для здійснення правотворчої діяльності, але і забезпечують в подальшому можливість виміру ефективності реалізації таких концептуальних положень. За своєю сутністю правотворча політика являє собою ідейно-теоретичну та науково обґрунтовану стратегію регулювання правового життя. З одного боку, вона зумовлена актуальними потребами суспільства, а з іншого – покладена в основу діяльності по підготовці та прийняттю правотворчих актів [5, с. 10]. В свою чергу Н.І. Кудерська запропонувала розглядати правотворчу політику з точки зору передумов, на яких вона має ґрунтуватись, при чому ці передумови є основою ефективності її реалізації та об'єктивної витребуваності правотворчих актів, які приймаються на виконання положень правотворчої політики. До таких передумов вчена відносить: а) законодавчо визначені основи суспільного життя та розвитку; б) принципи, стратегії і тактики розвитку законодавства; в) пріоритетність актів правотворчості; г) моніторинг положень чинного законодавства; д) прогнозування тенденцій розвитку відповідних сфер суспільного життя, а також визначення напрямів удосконалення положень правотворчих актів [6, с. 71-72]. Зазначені підходи до розуміння правотворчої політики закладають в основу її визначення, насамперед, ідеї щодо її функціонування, націленості, значення, а отже реалізація правотворчої політики має відповідні форми прояву, що дозволяє вести мову про можливість виміру її ефективності. Таким чином в пізнавальному плані правотворча політика як явище прикладного плану визначається не лише можливістю функціонально впливати на правову дійсність, але і можливістю виміру такого впливу, в тому числі і за критерієм ефективності.

З точки зору складових правотворчої політики розкриває вказаний феномен С. Гусаров, визначаючи вказане поняття як складне і системне. Такими складовими елементами, на думку вченого, є: а) комплекс сформованих програмних цілей управління законодавчим процесом; б) наявність належного суб'єкта її реалізації; в) засоби організації та раціонального функціонування механізму правотворчості; г) механізм реалізації вимог організаційно-технічного й організаційно-методичного забезпечення правотворчого процесу; д) наявність правової бази правотворчості, як передумови правопорядку в сфері творення права [7, с. 13-14]. В юридичній літературі також представлені погляди вчених, які пов'язують характеристику правотворчої політики з державою, її офіційною політикою та державно-владною діяльністю. В цьому плані заслуговує на увагу думка А.П. Зайця, який приходить до висновку, що саме в межах держави розробляється та реалізується правотворча політика, оскільки кожна держава потребує ідеологічної інтерпретації державної політики у різноманітних сферах суспільного життя, у тому числі правового життя. Навіть з огляду на те, що право за своєю сутністю є деідеологізованим явищем, а Конституція України проголосила ідеологічний плюралізм, А.П. Заєць доводить, що «формування ідеології побудови соціально справедливого та соціально однорідного суспільства – суспільства заможних людей, утвердження правової держави, ідеї свободи, забезпечення пріоритету прав і свобод людини, повноправного входження України у світовий і європейський простір як невід'ємного його складника, рівноправного культурного та політичного спілкування з усіма народами, дало б хороші орієнтири для правотворчої політики в цілому та активної цілеспрямованої нормотворчої діяльності, зокрема» [8, с. 56-57]. На нашу думку, такий підхід до характеристики правотворчої політики є дещо звужений, оскільки держава – це не єдиний і не абсолютний суб'єкт правотворчості, а її політику визначають не стільки суб'єкти, наділені владними повноваженнями, скільки суб'єкти громадянського суспільства. Однак, в таких поглядах вчених найбільш чітко та обґрунтовано представлено наявність зв'язку між концептуальними положеннями та цілями правотворчості, який може бути вимірний на предмет досягнення таких цілей. А отже вказаний зв'язок дозволить з'ясувати ефективність не лише правотворчості,

а саме правотворчої політики. Так, на переконання А.А. Лопушанського, який вживає у своєму дисертаційному дослідженні суміжне з правотворчою політикою поняття «законотворчої політики», розуміє під ним «форму правової політики держави, що впливає не лише на законодавчий процес, але й на будь-яку іншу діяльність, пов'язану із продукцією закону». В якості прикладів вчений наводить такі види діяльності, пов'язаної із продукцією закону як планування, прогнозування законотворчості, моніторинг регульовального впливу органів державної влади на законотворення, підготовку висококваліфікованих спеціалістів, які займаються розробкою законодавчих актів тощо) [9, с. 84–86]. Фактично вчений застосовує системно-формальний підхід до розуміння законодавчої політики як такої, що є складовою (формою) правової політики та пов'язана виключно з державою. Крім того, вченими звертається увага на те, що правотворча політика являє собою спрямованість та стратегічні основи державного впливу на правотворчий процес, а також співвідношення очікуваних та досягнених правотворчих результатів [10]. Тому вченими цілком справедливо відзначається, що в основі правотворчої політики має знаходитись комплекс концептуальних положень, змістом яких є цілі правотворчості, засоби та методи її досягнення, очікувані як правотворчі, так і соціально-економічні наслідки [11, с. 84], що стосуються створення та збереження стабільної, системної та несуперечливої правової основи [12, с. 27]. Фактично правотворча політика характеризується вченою з точки зору причин і наслідків, а саме вироблення й обґрунтування ідей права та втілення їх у вигляді відповідних змін в суспільному житті.

На сьогодні найбільш ґрунтовно до характеристики правотворчої політики підійшла у своїй монографічній праці В.М. Тернавська, яка виокремила ознаки правотворчої політики, кожен з яких представила з точки зору пізнавального феномену, надавши їм відповідної доктринальної характеристики. До таких ознак вчена відносить наступні: 1) є особливою формою реалізації правової політики, яка продукується у процесі правотворчої діяльності; 2) у її рамках формується стратегія і тактика правотворчої діяльності, що суттєво відображається на вибудовуванні системи права; 3) наукова обґрунтованість правових рішень; 4) високий рівень концептуалізації правових рішень; 5) системний характер здійснюваних правових заходів; 6) має на меті оптимізацію правотворчого процесу, сприяння правозастосовній та іншій юридичній діяльності; 7) має чітку орієнтацію на позитивний соціально-юридичний результат; 8) втілюється переважно у формі нормативно-правових актів та нормативних договорів; 9) здійснюється у правотворчій сфері на міжнародному, загальнодержавному, муніципальному та локальному рівнях [13, с. 11-12]. Заслугує на окрему підтримку проведений вченою аналіз тих закономірностей правотворчої політики, які за своєю сутністю є тими аспектами, що становлять ґрунтовний пізнавальний потенціал. В такому ж векторі ще раніше у власній дисертаційній роботі С.С. Слинько так само виокремлює ознаки правотворчої політики, наголошуючи на їх важливому пізнавальному значенні. І ці ознаки так само доцільно вважати такими, що відображають теоретико-правові та практичні аспекти досліджуваної проблематики. До таких ознак вчений відносить наступні: а) є окремим напрямом правової політики; б) пов'язана з правотворчою діяльністю уповноваженого суб'єкту правотворчості, який дотримується положень правотворчої політики в процесі здійснення такої діяльності; в) являє собою систему основоположних ідей, концепцій та положень здійснення правотворчої діяльності, що відображають характер, зміст, мету та бажаний результат здійснення правотворчої діяльності; г) забезпечує послідовність, вираженість і стабільність правотворчої діяльності, якість та системність права і законодавства; д) відображається у змісті та результатах правотворчої діяльності уповноваженого суб'єкта, що пов'язано з неухильним дотриманням положень правотворчої політики суб'єктами правотворчості в процесі розробки та прийняття актів правотворчості, а самі акти правотворчості мають втілювати в своєму змісті положення правотворчої політики та забезпечувати досягнення бажаного правотворчого ефекту; є) має науково обґрунтований характер, оскільки засновується на висновках, положеннях та пропозиціях, які розроблені вченими-правознавцями як в сфері загальнотеоретичних, так і галузевих юридичних наук; ж) характеризує місце і роль конкретного суб'єкта в системі суб'єктів правотворчості та правотворчої політики [14, с. 57-58].

Висновки. Виходячи з тих закономірностей правотворчої політики, які вкладаються вченими в основу її визначення, варто звернути окремо на них увагу, тим саме з'ясувати її пізнавальний потенціал. До таких положень відносяться наступні:

- правотворча політика є полідисциплінарним феноменом, що є складовою: а) юриспруденції, оскільки стосується юридично значимої діяльності, предметом якої є підготовка, розгляд та прийняття правотворчих актів, їх зміна та скасування; б) складовою політичної сфери суспільства, змістом якої є концептуальні політичні положення як результат узгодження політично значимих інтересів в соціумі та стосується передумов, змісту та націленості здійснення правотворчої діяльності. З пізнавальної точки зору правотворча політика є предметом як юридичних, так і політичних наук, основна увага потребує застосування загальнонаукових методів наукового пізнання;

- правотворча політика є безальтернативним об'єктивно існуючим явищем сучасної правової та політичної дійсності, що дозволяє не лише узагальнити і збалансувати різноманітні інтереси соціуму, але і відобразити їх у змісті правотворчих актів. З пізнавальної точки зору вивчення як теоретичних, так і практичних аспектів правотворчої політики є об'єктивно необхідним явищем, що забезпечує не лише її доктринальне переосмислення, але і генерування нових науковообґрунтованих положень, пропозицій та рекомендацій, котрі відображають особливості її трансформації в сучасних умовах розвитку соціуму;
- правотворча політика за своєю сутністю має орієнтованість на перспективи, визначаючи подальший розвиток як політичної системи, так і системи законодавства, забезпечуючи його оновлення, осучаснення та відповідність законодавства потребам та інтересам соціуму. Тому в пізнавальному плані питання теорії та практики правотворчої політики матимуть прогностичний характер, що потребує посилення використання прогностичного методу наукового дослідження, вироблення нових положень та ідей орієнтованих на питання розвитку законодавства;
- правотворча політика як явище правової реальності відзначається своїм проявом, який потребує дослідження та відповідного наукового виміру. Одним з критеріїв такого виміру є ефективність правотворчої політики, що може та має бути вивчена:
 - а) з точки зору питань теорії її ефективності, а саме шляхом вироблення комплексу науково обґрунтованих методичних підходів до здійснення виміру ефективності та подальшого оцінювання отриманої інформації на предмет причин, змісту, наслідків функціонування правотворчої політики, шляхів посилення її концептуальності, реалізованості тощо;
 - б) з точки зору питань практики її ефективності, а саме шляхом вироблення комплексу концептуальних положень щодо максимально результативної реалізації правотворчої політики, високого якісного рівня актів правотворчості та досягнення бажаного соціального ефекту від відповідних правотворчих ініціатив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дудченко В.В., Манько Д.Г. Роль методології юридичної науки у становленні новаційного науково-правового мислення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 13–17.
2. Панов М., Герасіна Л. Правова політика як універсальний феномен правового буття. *Право України*. 2001. № 8. С. 30–38.
3. Ющик О.І. Правова політика як фактор удосконалення законодавчого процесу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 5. С. 18–25.
4. Ковальчук О. Правова політика і форми її реалізації. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року): в 2 т. Київ: Національна академія прокуратури України, 2014. Т. 1. 342 с.
5. Тернавська В.М. Законотворча політика та її суб'єкти. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26-27 жовтня 2018 року) / за заг. ред. Т.О. Коломоець. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. 108 с.
6. Кудерська Н.І. Законотворча діяльність Верховної Ради України: проблеми та шляхи її розв'язання. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 2. С. 63–72.
7. Гусаров С. Конституція і проблеми правової політики. *Віче*. 2011. № 21. С. 12–14.
8. Заєць А.П. Законодавча правова політика в Україні: наближення до сутності права та забезпечення його верховенства. *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. Київ: НІСД, 2013. С. 53–61. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Pravova_pol_new-b7252.pdf.
9. Лопушанський А.А. Правова політика і законотворчість: механізм взаємодії та тенденції розвитку: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2015. 183 с. URL: https://npu.edu.ua/images/fle/vidil_aspirant/dicer/K_26.053.18/Dis_Lopushanskiy.pdf.
10. Недюха М.П. Правова політика України: новітні виміри. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 4 (16). С. 38–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_4%2816%29__7.
11. Богачова О.В. Законотворення: теоретико-прикладні аспекти. Кам'янець–Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2012. 448 с.
12. Погорелова З.О. Проблеми удосконалення законотворчої діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2021. Вип. 68. С. 25–29.
13. Тернавська В.М. Правотворча політика України : монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 120 с.
14. Слинко С.С. Теоретико-правові аспекти правотворчої політики в сучасному суспільстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 228 с.